

INTERNATIONAL JOURNAL OF VOLGA - URAL AND
TURKESTAN STUDIES (IJVUTS), VOLUME 1, ISSUE 1, P.122-130.

ULUSLARARASI İDİL - URAL VE TÜRKİSTAN
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (IJVUTS), CİLT1, SAYI 1, S.122-130.

GÜNEY TÜRKİSTAN'DA (AFGANİSTAN) ÖZBEK TÜRKÇESİYLE YENİ YAYIMLAR –III

Selahittin TOLKUN¹

Bundan önceki iki yazımızda Afganistan içinde bulunan Güney Türkistan'da yaşayan Özbeklerin kendi dillerinde yaptıkları yayımları tanıtmıştık. Kısaca hatırlatmak gerekirse bilindiği üzere Afganistan'ın kuzeyinde ağırlıklı olarak Özbek ve Türkmen Türkleri yaşamaktadır. Bölge asırlarca Türk hâkimiyetinde kalmış, günümüzde bile birçok kaynakta ülkenin kuzeyi -yerli kaynaklarda *Güney Türkistan*, *Cenûbî Türkistan*, *Türkistan-ı Sagir*, *Bend-i Türkistan*, *Afgan Türkistan*'ı – yabancı kaynaklarda ise *Afghan Turkestan*, *South Turkestan*, *Bande Turkestan*, *Южный Туркестан* gibi adlarla anılmaktadır.

Bölgede yaşayan Türkler imkânları ölçüsünde kendi dillerini ve kültürlerini korumak ve geliştirmek üzerine yayımlar yapmaktadırlar. Özbek Türklerinin yapmış oldukları bu yayımlardan bir kısmı tarafımızdan yapılmıştı.

Daha önceki iki yazımızda tanıtılan kitaplar ve çalışmaların künyeleri:

“Güney Türkistan'da (Afganistan) Özbek Türkçesiyle Yeni Yayınlar -I” *IJHE*, 2018, Cilt: 4 Sayı: 7 Sayfa: 349 - 357.

- *Amir Alisher Navoiy* (m. 2014 / h.ş. 1395). *Layli va Majnun*. Neşre hazırlayan: Qaraş, Muhammad Yaqob. 1000 adet, Basım yeri: Mezâr-ı şerif. 88 s.
- *Edib Ahmed Yükneki* (m. 2016 / 1394). *Hibetü'l-Hakayık*. Hazırlayan: Muhammad Yaqub
Qaraş. Basım adedi: 500, Basım yeri Mezâr-ı şerif.
- *Hoca Ahmed Yesevî ve Yûnus Emre* (2017). Hazırlayanlar: Belh Üniversitesi Türkçe-Özbekçe Bölümü Üçüncü Sınıf Öğrencileri. 500 adet. Belh. 79 s.

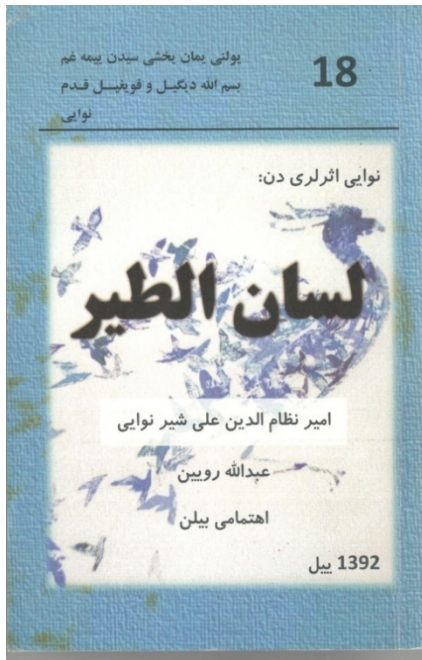
¹ Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, stolkun@anadolu.edu.tr.

“Güney Türkistan’da (Afganistan) Özbek Türkçesiyle Yeni Yayınlar -II” *IJHE*, 2018, Cilt: 4 Sayı: 9 Sayfa: 405 - 418.

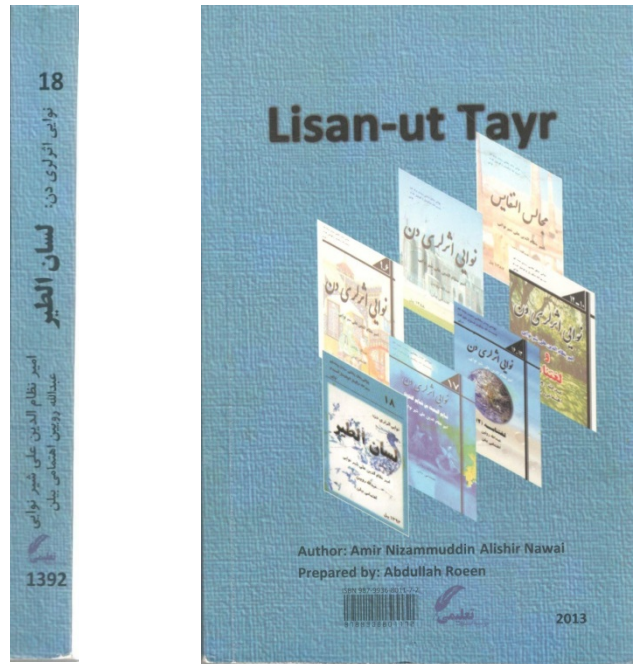
- *Nävâiy Äsârläridän Näsâyimu’l-Muhäbbät min Şämâyimu’l-Futuvvât, Ämir Nizâmiddin Äli Şer Nävâiy*, yayıma hazırlayan, Äbdulläh Ro’in basım yılı: m. 2012/ 1391 h.ş., 23,5x17 ebadı, basım yeri: Mäzârişärîf, 537+VI
- *Ämir Témur Rivâyät vä Häqîqät* (m. 2017 / 1396 h.ş.) , Yazan: Närzulläh Ähmédov, yayıma hazırlayan: Ätîqilläh Érkin, basım yeri: Mäzârişärîf, 19,5x14 ebadı, 500 nüsha, 6+95 s.
- *Mirzâ Uluğ Bék Muhämmäd Täräğây* (h.g. 1396 – m. 2017) basım yeri: Mäzârişärîf, Yazan: Äşrâf Ähmäd, hazırlayan: Yä’qub Qärâş, ebad: 20,5x14, 4+50 s.

Bu yazımızda ise aşağıdaki eser tanıtılacaktır.

Kitabın ön kapağı

Kitabın sırtı Kitabın arka kapağı

Nävâiy Äsârläridän: Lisânu’t-Täyr Ämir Nizâmiddin Äli Şer Nävâiy. (h. g. 1392 - m. 2013). Hazırlayan: Äbdulläh Royîn. Basım yeri: Belirtilmemiş. Ebat: 21,5x14. 404 s.

Kitabın ön kapağında şu bilgiler bulunmaktadır.

Nävâiy Äsârläridän:

Lisânu’t-Täyr

Ämir Nizâmiddin Äli Şer Nävâiy

Äbdulläh Royin ihtimâmı bilän

1392 yıl

Ön kapakta ayrıca Nevâî’nin şu beyti bulunmaktadır.

Yolnı yaman yahşısıdın yime ğam

Bismillah digil u kıoyıl kıadam

Esasen Özbek Türkçesiyle hazırlanan kitapla ilgili olarak kitabın başında Arap alfabesiyle Özbek Türkçesinde arka kısmında ise İngilizce olarak bilgi verilmektedir.

404 sayfadan oluşan kitabın ilk 6 sayfası numarasızdır. Ardından kitabı ve içeriğini tanıtan takdim kısmı besmeleyle başlamakta ve ebced alfabesine göre numaralandırılan on iki sayfa bulunmaktadır. Nevâî'nin eserinin yeniden dizildiği kısım ise 382 sayfadır. En sonda da Latin alfabesine göre numaralandırılan sekiz (a-h) sayfa bulunmaktadır.

Kitabın ön kısmı olarak kabul edilen Arap harfli bölümün numaralandırılmayan ilk sayfasında besmele, ikinci sayfasında ise *kitâb bilgiləri* kısmı bulunmaktadır.

Not: Bu kitaplardaki Arap harfli Özbek Türkçesi metinlerinden yapılan alıntılar tarafımızdan 34 Harfli Türk Dünyası Ortak Alfabesiyle Özbekistan ölçünlü diline uyarlanmıştır. Ayrıca kitaptan yapılan alıntılar tarafımızdan Türkiye Türkçesine çevrilmiştir.

Kitâb bilgiləri:

Kitâb âti: Lisânu't-Tayr

Muâllif âti: Âmir Nizâmiddin Âli Şer Nāvâiy

Muhtâmim vâ nâşrgâ täyyârlâvçi: Âbdullâh Royîn

Nâşr oçâğı: Nāvâiy – Bâbır Fondu

Kompitur işlâvçi: Doktor Fârhâd Royîn, Âlişer Royîn, Âdibâ Royin.

Tirâjı: 1000 nusxä

Nâşr yili: 1392 yıl

Musâlsäl nâşriyät nâंबर: 18

Bu bölümde verilen bilgiler dışında Nevâî-Babur Fonu'nun hesap bilgileri ile iletişim için telefon numarası e-posta adresleri de verilmektedir. Hemen en altta da kitabın basıldığı “muâssäsä-i intişârât-i tä'limiy” yayınevinin logosu ve ISBN bilgisi bulunmaktadır. ISBN: 9789936801172

Basıldığı yer konusunda kitapta herhangi bir bilgi yoktur. Ancak Afganistan'dan Yüksek Lisans için gelen Özbek öğrencimiz Adilbek Bunyad, eseri yayıma hazırlayan Âbdullâh Royîn'e 15.01.2019 tarihinde telefonla ulaşarak kitabın basıldığı yerin Kâbil olduğunu öğrenmiştir. Buradan kendisine bu bilgi için teşekkür ediyorum.

Bu bölümden sonra *Kitâb İçidâgiləri* başlığı altında verilmiştir. İlk önce *Sözbâşı* (s. الف - ل) ardından *Lisânü't-Tayr*'ın bölümlerinin bulunduğu sayfa numaraları gösterilmiştir. Burada eseri yayıma hazırlayanın bir tasarrufuyla karşılaşılıyor. Eserin özgün biçimindeki uzun başlıklar kısaltılmış, bazen ise kısa başlıkların içeriği başa eklenmiştir.

Bölüm içinde özgün başlık (s. 19)

امير لمومنين ابوبكر صديق رضى الله عنه تعريفى دا

Kitabın içindekiler kısmında başlık (Sayfa numarası belirtilmemiş.)

امير لمومنين ابوبكر صديق (ر ض) تعريفى دا .

Bölüm içinde özgün başlık (s. 32)

قوشلار اجتماعى وتقديم و تأخير اوچون بيربيري بيلا نزاى

Kitabın içindekiler kısmında başlık (Sayfa numarası belirtilmemiş.)

قوش لار اجتماعى ...

Bölüm içinde özgün başlık (s.115)

حكايت

Kitabın içindekiler kısmında başlık (Sayfa numarası belirtilmemiş.)

شيخ صنعان حكايتى

Kitabın *Söz Başı* bölümü besmeleden sonra şöyle başlamaktadır:

Allah'a şükürler olsun ki biz bu çağda Emir Ali Şîr Nevâî'nin [ç.n. Nevâî-Babür Fonu tarafından yayımlanan] on sekizinci eseri *Lisânü't-Tayr*'ü, Çağatay klasik edebiyatına ait felsefi mesnevilerinden biri olan kendi ilmî ve felsefî inançlarını kuşların simgesel siması vasıtasıyla gösterdiği değerli manevî eserini aziz okuyucularımızın istifadesine takdim ediyoruz (s. الف).

Bundan sonra kitabın içeriği, Nevâî'nin Farsçadan çevirdiği *Mantıku't-Tayr*'in içeriği ve yazarı Şeyh Feridüddin Attar hakkında kısa bilgiler verilmekte, *Lisânü't-Tayr*'in *Mantıku't-Tayr*'in bire bir çevirisi olmadığı kısaca izah edilmektedir.

Nevâî, *Mantıku't-Tayr* adlı eserin merkezî hikâyelerinden birkaç müstakil hikâyesini alır. Onun mazmun ve simasını imkân ölçüsünde korur. Ama kendi felsefî düşüncesiyle uyumlu olmak kaydıyla bunlara yenilikler getirir ve bununla birlikte eserin farklılaştırılmasına çabalar. Nevâî, *Mantıku't-Tayr*'in girişinde dünyayı terki teşvik eden lirik bir bölüm yazar. Attar'ın destanında kuşlar, doğrudan doğruya Simurg'u arama yoluna düşerler. Nevâî'nin eserinde ise çok çaba ve kavgalardan sonra kendi makam ve yerlerine sahip çıkmak ve Simurg'a yetişmek amacıyla birçok mesai ve çabadan, aramadan sonra yola çıkarlar. Bu ise Nevâî'nin mesnevisinin gerçekçi mahiyetini güçlendirir. Böylece Nevâî, eserini halkın hayatı ve kendisinin yaşadığı toplulukla uyumlu hâle getirir (s. ح).

Nevâî, *Lisânü't-Tayr*'da gerçek hayatı aksettiren konuları kapsayan meseleleri, sosyal ve terbiyevî cihetten ehemmiyeti büyük olan hikâyeleri örnek getirir. *Lisânü't-Tayr*'daki 63 hikâyeden 12'si *Mantıku't-Tayr*'dan alınmıştır. Bunların dışında Kur'an-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in sözleri, Tezkiretü'l-Evliyâ ve diğer dinî kitaplardan alınanlar ile türleri gayet yeni olup Nevâî'nin kendi hayat tecrübelerine dayanarak yazılanlar bulunmaktadır. Hikâyeler realist özelliklere sahiptir. *Lisânü't-Tayr* ve *Mantıku't-*

Tayr'daki farklar ve ziddiyetleri en üst noktaya taşır. Belki bu mevzu *Lisânü't-Tayr*'ın esas mahiyetini daha da güçlendirir. Bu iki mesnevi bundan başka hususiyetlere de sahiptir. Yukarıdaki delillere göre *Lisânü't-Tayr*, *Mantıku't-Tayr*'ın tercümesi olmayıp tersine bu iki eser arasındaki tefekkür ve maksat cihetinden mevcut farkları da gösterir. Nevâî, *Mantıku't-Tayr*'dan faydalanarak kendi eserini onun tercümesi diye kabul eder. Aslında ise öyle değildir, bu iki eser, aslında şekil cihetinden birbirinden farklı eserler sayılırlar (s. ط-ح).

Bu bölümün sonuna doğru Nevâî'nin bu mesnevisi diğer mesnevileriyle karşılaştırılır:

Lisânü't-Tayr dil ve üslup cihetinden Nevâî'nin başka mesnevilerinden daha akıcı ve sadedir. Nevâî'nin bu eseri sadeliği ve akıcılığına mukabil mazmun yönüyle çok karmaşıktır (s. د).

Bu bölümün sonunda bu yayımda kimin eserinin esas alındığı ve kimlerin yayımda emeği geçtiği bilgisi verilmektedir.

Bu kitap Şarâfiddin Xocâyev ve Pârsâ Şâysiyev'in editörlüğünde hazırlanarak 1965'te Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi'nin A. S. Puşkin adındaki Dil ve Edebiyat Enstitüsü tarafından Taşkent'te yayımlanan nüshadan alındı. Hürmetle Âbduallah Ro'ın.

Meymene Şehri, 24/6/1392

Yayın heyeti: Muâllim Muhâmmâd Nâbiy Uygur, Doktor Âbduşattâr Sâmädiy, Doktor Âbduallah Dârmân, Säyyid Âminullah Nusrât (s. د).

Kitapta Yazım Meselesi

Güney Türkistanlı Özbeklerin kullandıkları Arap alfabesi yazım yönünden artık klasik dönemden ziyade Osmanlı yazımına yakındırlar. Klasik dönem Türkistan yazımında ünlüler çok defa gösterilir. Osmanlı yazımında ise özellikle orta hecelerdeki düz-geniş ünlüler gösterilmez. Bunu bizzat kitaptaki *Lisânü't-Tayr*'ın bölümleriyle Âbduallah Royın'ın yazdığı düzyazı karşılaştırıldığında daha somut ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki metinde -*GAn* sıfat-fiil, ayrılma hâli ve çokluk ekleri ile ikinci hecelerdeki /a/ ve /e/ ünlülerinin yazımına bakılacak olursa bu durum daha açık anlaşılacaktır.

Lisânü't-Tayr'da

ایستگان هم اول باغیشلاغان هم اول (s. 296)

قوشلار هددهدین سیمیرغ نینگ ظهوری بدایتین سوروب اول الارغه بو معنی دین

فسانه او بو مخفی دین نشانه دیگانی (s. 53)

Äbdulläh Royîn'de

دیگن خدا دیوانه سی نینگ عصیانى خداگه نسبت بولمس دن بلکه اونى

خدانینگ بیر عیار کیشی سی ديب تصویرلنه دی. (s. 5)

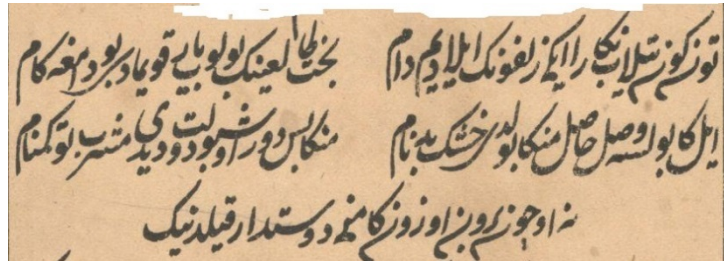
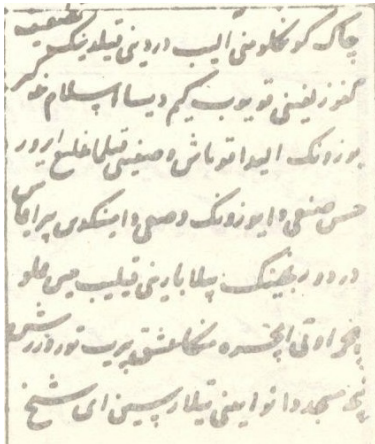
لسان الطیر نینگ باشقه بیت لریدن بیریده: (ك s.)

Klasik yazımda گ gef harfi bulunmaz. Ama okuma kolaylığı olması için kitaptaki Nevâî'ye ait metne de bu harf yerleştirmiştir. Aşağıda tablonun sağ sütununda Nevâî'nin bizzat el yazısından bir bölüm ile solda klasik dönemin son önemli şairlerinden Şâh Meşreb'den bir parça verilmiştir.² Bu iki eser de incelendiğinde گ (gef) yerine yalnızca ك kullanıldığı görülmektedir. Aynı şekilde yukarıda bahsettiğimiz diğer yazım farklılıkları da bulunmaktadır.

Nevâî'nin el yazısı

Meşreb divanından

(sayfalar numaralanmamış)

Ancak günümüz Güney Türkistan Özbek yazımında olduğu gibi Äbdulläh Royîn de gef için Osmanlı sahasında kullanılan گ harfinden yararlanmaktadır:

(s. 297) حیرت وادیسی نینگ سوزی

² Meşreb'in şiirinden örnek aldığımız eser şairin divanını tıpkıbasımı olup ne yazık ki baş ve son sayfaları eksiktir. Arka ve ön kapakta da herhangi bir bilgi yoktur. Bu sebeple tıpkıbasımın künyesini veremiyoruz.

Kitabın Arap harfli kısmında yazım konusunda, bölgede yayımlanan diğer eserlerde olduğu gibi, az da olsa tutarsızlıklar bulunmaktadır. Bu bölümde 3. teklik kişi bildirme için genel olarak *+dlr* kullanılırken zaman zaman *+dUr* da karşımıza çıkmaktadır. Ayrılma hâli için esasen *+dän* kullanılırken nadiren de olsa *+dIn* gelebilmektedir. İsimden fiil yapan *+lä-* ekinin yazımında ikilik söz konusudur. Aşağıda arka arkaya gelen iki paragrafta işaretli kelimelerde bu durum açıkça görülmektedir.

Şundäy qılıb Lisānu't-Täyr mäsnäviy äsäri bähr-i rāmel, rāmāl-i musāddäs mähzûfdä fâ'ilātun fâ'ilātun fâ'ilun şaklidä قافیہ لنگن دیر (qāfiyälängändir).

Lisānu't-Täyr til vā uslûb جہتیدین (cihätidin) Nāvâiying başqā مثنوی لریدن (mäsnäviyläridän) rävan, tinıq vā sādä bolıb Nāvâiy bu äsär sādälīgi vā rävanlığı bilän birgä mähmun نظریدن (näzäridän) köp مرکب دور (muräkkäbdur).

Mänä bu hām Nāvâiy Lisānu't-Täyri kim siz täfäkkurni pārvāzgä täşläb undän kättä سیز (bährälänäsiz) degän umiddämiz.

Bu kitāb Şārāfiddin Eşān Hocäyef Pārsā Şämsiyef muhärriyätidä تیار له گن (täyyärlägän) 1965 yıl Özbekistān Cumhuriyāti fānlär äkādemiyesi Ä. S. Puşkin nāmıdägi til vā ädäbiyāt instituti Täşkend'dä nāşr bolgän nusxädän älındı. (s. ل)

Yazımdaki önemli bir tutarsızlık da bizzat eseri hazırlayan Äbdullāh Bey'in soyadında görülmektedir. Afganistan'da Özbek Türklüğü için önemli çalışmalara imza atan son derece çalışkan olan araştırmacı, kitabın ön kapağında soyadını روین “Royîn”, numara bulunmayan 2. sayfada bulunan *kitāb bilgäri* bölümünde ise روئین “Ro'în” şeklinde yazılmıştır. Bizim bu yazımları dikkate alarak Latin alfabesiyle Royîn veya Ro'în olarak kaydettiğimiz ismi araştırmacı kitabın İngilizce arka kapağında “Roëen” olarak yazmıştır. Bu konuda bir ölçünleşmeye gidilmesi gerekmektedir.

Kitabın İngilizce Bölümü

Kitabın araka kısmında İngilizce hazırlanmış bir tanıtım kapakta yer almaktadır. Arka kapak üzerinde şu bilgiler bulunmaktadır:

Lisan-ut Tayr
Author: Amir Nizammuddin Alishir Nawai
Prepared by: Abdullah Roëen
2013

Bundan sonra içeride a-b-c-d-e-f-g-h şeklinde numaralandırılan sekiz sayfalık İngilizce bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümün ilk paragrafında da bu kitabın Nevâî'nin bu ülkede yayımlanan 18. kitabı olduğu belirtilmektedir.

Thanks to Allah that we have prepared ۱^h book of Amir Alisher Nava'i to publish for dear valuable readers (s. a).

Bu bölümde Nevâî'nin kaleme aldığı bu eserin içeriği tanıtılarak kısaca özetlenmekte (s. a-d) ; Nevâî'nin bu eseri yazarken dayandığı Feridüddin Attar'ın eseri *Mantiku't-Tayr* tanıtılmakta (s. d-e) ve çok önemli bir soru olan Nevâî'nin eserinin Attar'ın eserinin basit bir çevirisi olup olmadığı meselesi tartışılmaktadır (s. e-h).

We are facing to some questions about lisanu't Tayr that is it translated version of Mantiq ut Tayr, or is Nava'i aimed to encourage the mysticism and philosophic ideologies of Fariduddin Attar?

Maybe this two books looks very similar but there are differences although they are opposite of each other (s. e).

Yine bu bölümde Feridüddin Attar hakkında kısaca bilgi verilmekte ve yazdığı eser olan *Mantiku't-Tayr*'ın içeriği çok kısa biçimde özetlenmektedir. Hemen ardından Nevâî'nin Türkçeye kazandırdığı bu eserin orijinalinden farklı yönü kısaca belirtilmektedir.

Navai wrote some stories which are different than main story of Mantuq ut Tayr. Although he tried to keep the main idea of this book but he used his opinion and it brought some changes to story for example he discarded some articles which was about encouragement of asceticism (s. f).

Biz bu bölümde de yukarıda yaptığımız alıntılarda görülen özel adların yazımındaki tutarsızlıkları görmekteyiz: *Navai* (s. d, f ve g) ancak arka kapakta *Nawai* ve *Nava'i* (s. a ve e); *Mantiq ut Tayr* (s. d ve f) ancak *Mantuq ut Tayr* (s. f ve g). Arka kapakta *Lisan-ut Tayr* ancak içeride *Lisanu't Tayr*. Keza Nevâî'nin Arapça terkip olan eserinin adı *Lisanu't Tayr* şeklinde yazılırken yine adları Arapça terkip olan diğer iki eser ise *Mantuq ut Tayr / Mantiq ut Tayr* ve *Tazkirat ul awliya* biçiminde yazılmıştır.

İngilizce bölümün sonunda Abdullah Roee'nin bu eseri hazırlarken hangi yayımı esas aldığını anlamaktayız.

Original of this book was prepared by Mr. Sharafuddin Khojaye and published in ۱۹۶۸ in Tashkent, Uzbekistan, I hope you will like and enjoy reading this book (s. h)

Yazar bu bölümü eserde yer yer hatalar yapılmış olabileceğini, bunların tespiti halinde kendisine bildirilmesini rica ederek bitirmektedir (s. h).

Sonuç

Burada tespit olunan özellikle yazım meselesi üzerinde durulması gerektiğini düşünüyoruz. Günümüz dünyasında gelişmenin en önemli şartlarından birisi de ölçünleşmedir. Özbek Türkçesiyle yapılacak olan yeni yayımlarda bu konuya özen gösterilmedi.

Aynı şekilde bu ülkedeki kimi yayımlarda vav harfi üzerine işaret konarak “ۆ” harfiyle /o,ö/ ve “پ” veya “ب” harfleriyle kapalı /e/ sesinin gösterildiğini biliyoruz.³ Bu uygulamanın yaygınlaştırılması, ünlü zengini bir dil olan Türkçenin Arap harfli metinlerini okumayı kolaylaştıracaktır. Elbette bu gerek ülkenin gerekse yayımları gerçekleştiren fedakâr edebiyatseverlerin anadili âşıklarının imkânları ölçüsünde mümkündür.

Birtakım eksikliklerine rağmen Âbdullâh Royîn'i yaptığı bu çalışmadan dolayı kutluyoruz. Türk edebiyatının zirve şahsiyeti Ali Şîr Nevâî'nin eserlerinin şairin bizzat anavatanı olan coğrafyada hâlen yaşayan torunlarının istifadesine sunulması geç kalınmış bir hizmettir. Ancak geçmişe üzülmeye yarar yok. Afganistan'ın içinde bulunduğu malum durum bu yayıma ancak günümüzde izin vermiştir. Yaşadığı ülkedeki bütün sıkıntılara rağmen son derece faal bir yayın hayatı bulunan Sayın Âbdullâh Royîn'e uzun ve sağlıklı üretken bir ömür diliyor, yeni çalışmalarını bekliyoruz.

Kaynakça

Ğäniyeva, Süyimä (1991). *Nävâiy Dästxäti*. Taşkent: Fän.

Royîn Ä. (2013) *Nävâiy Äsärläridän: Lisânu't-Täyr Ämir Nizâmiddin Äli Şer Nävâiy*. Basım yeri: Belirtilmemiş.

Tolkun, S. (2018). “Güney Türkistan'da (Afganistan) Özbek Türkçesiyle Yeni Yayınlar -II” *IJHE*, 4/9, 405 - 418.

Tolkun, S. (2018). Güney Türkistan'da (Afganistan) Özbek Türkçesiyle Yeni Yayınlar -I, *IJHE*, 2018, 4/7, 349 - 357.

³ Aşağıda bu seslerin gösterimine örnekler verilmiştir.

o, ö için “ۆ”

بولغىل “bolğıl”

، كۆنگىل كۆنگىل “köngül, köngil”

Kapalı e için اڤ veya ب

اېتىب “étib”, كېلىب “kélip”